

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
С. Македонија

Воронешки државен универзитет
Русија

Универзитет имени Гоце Делчева,
г. Штип, С. Македонија

Воронежский государственный университет
Россия

Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

Voronezh State University
Russia

Петта меѓународна научна конференција

Пятая международная научная конференция

Fifth International Scientific Conference

ФИЛКО FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

8-9 октомври 2020 / 8-9 октябрия 2020 / 8-9 October 2020

Штип

Штип

Stip

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
С. Македонија
Универзитет имени Гоце Делчева, г. Штип,
С. Македонија
Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

Воронешки државен универзитет
Русија
Воронежский государственный университет
Россия
Voronezh State University
Russia

Петта меѓународна научна конференција

Пятая международная научная конференция

Fifth International Scientific Conference

**ФИЛКО
FILKO**

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЯ, КУЛЬТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS**

8-9 октомври 2020 | 8-9 октябрия 2020 | 8-9 October 2020

Штип

Штип

Stip

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

ФИЛКО
FILKO

Јазично уредување

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонски јазик)
Марјана Розенфелд (руски јазик)
Билјана Иванова (англиски јазик)
Снежана Кирова (англиски јазик)
Татјана Уланска (англиски јазик)

Техничко уредување

Костадин Голаков
Наташа Сараfoва
Ирина Аржанова
Кире Зафиров

Адреса на организацискиот комитет:

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Филолошки факултет

ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А

Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македонија

Воронешки државен универзитет

Филолошки факултет

г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Русија

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје
316.7(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција филологија, култура и образование (5 ;
2020 ; Штип)

Зборник на трудови / Петта меѓународна научна конференција ФИЛКО
филологија, култура и образование, 8-9 октомври 2020, Штип = Сборник
статей / Пятая международная научная конференция ФИЛКО филология,
культура и образование, 8-9 октября 2020, Штип = Conference proceedings
/ Fifth International scientific conference FILKO philology, culture and
education, 8-9 October 2020, Stip. - Штип : Универзитет “Гоце Делчев”,
2021. - 465 стр. ; 21 см

Трудови на мак., рус. и англ. јазик. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-787-2

1. Напор. ств. насл.

а) Културологија -- Собири

COBISS.MK-ID 52932613

ОРГАНИЗАЦИСКИ КОМИТЕТ

Драгана Кузмановска, Филолошки факултет при УГД
Жана Грачева, Филолошки факултет при ВГУ
Весна Коцева, Филолошки факултет при УГД
Татјана А. Тернова, Филолошки факултет при ВГУ
Виолета Димова, Филолошки факултет при УГД
Генадиј Ф. Ковалов, Филолошки факултет при ВГУ
Костадин Голаков, Филолошки факултет при УГД
Лариса В. Рибачева, Филолошки факултет при ВГУ

МЕЃУНАРОДЕН ПРОГРАМСКИ КОМИТЕТ

Виолета Димова (Македонија)
Даниела Коцева (Македонија)
Драгана Кузмановска (Македонија)
Ева Ѓорѓиевска (Македонија)
Марија Кусевска (Македонија)
Силвана Симоска (Македонија)
Татјана Стојановска Иванова (Македонија)
Лариса В. Рибачева (Русија)
Софија Алемпиевиќ (Русија)
Татјана А. Тернова (Русија)
Татјана Атанасоска (Австрија)
Олег Н. Фенчук (Белорусија)
Јулиа Дончева (Бугарија)
Билјана Мариќ (Босна и Херцеговина)
Душко Певуља (Босна и Херцеговина)
Волф Ошлис (Германија)
Волфганг Моч (Германија)
Габриела Б. Клајн (Италија)
Михал Ванке (Полска)
Мајкл Рокланд (САД)
Даниела Костадиновиќ (Србија)
Селена Станковиќ (Србија)
Тамара Валчиќ-Булиќ (Србија)
Ахмед Ѓуншен (Турција)
Нецати Демир (Турција)
Шерифе Сехер Ерол Чалшкан (Турција)
Карин Руке-Брутен (Франција)
Танван Тонтат (Франција)
Марија Рејес Ферер (Шпанија)
Технички секретар
Нагаша Сарафова
Јована Караниќиќ-Јосимовска
Ирина Аржанова
Главен и одговорен уредник
Драгана Кузмановска

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Драгана Кузмановска, Филологический факультет при УГД
Жанна Грачева, Филологический факультет при ВГУ
Весна Коцева, Филологический факультет при УГД
Татьяна А. Тернова, Филологический факультет при ВГУ
Виолета Димова, Филологический факультет при УГД
Геннадий Ф. Ковалев, Филологический факультет при ВГУ
Костадин Голаков, Филологический факультет при УГД
Лариса В. Рыбачева, Филологический факультет при ВГУ

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Виолета Димова (Македония)
Даниела Коцева (Македония)
Драгана Кузмановска (Македония)
Ева Ѓергиевска (Македония)
Мария Кусевска (Македония)
Силвана Симоска (Македония)
Татъяна Стояновска-Иванова (Македония)
Лариса В. Рыбачева (Россия)
Софья Алемпиевич (Россия)
Татъяна А. Тернова (Россия)
Татъяна Атанасоска (Австрия)
Олег Н. Фенчук (Беларусь)
Юлиа Дончева (Болгария)
Биляна Марич (Босния и Херцеговина)
Душко Певуля (Босния и Херцеговина)
Вольф Ошлис (Германия)
Волфганг Моч (Германия)
Мария Рейес Феррер (Испания)
Габриелла Б. Клейн (Италия)
Ева Бартос (Польша)
Михал Ванке (Польша)
Майкл Рокланд (США)
Даниела Костадинович (Сербия)
Селена Станкович (Сербия)
Тамара Валчич-Булич (Сербия)
Ахмед Гюншен (Турция)
Неджати Демир (Турция)
Шерифе Сехер Эрол Чалышкан (Турция)
Карин Рукэ-Брутэн (Франция)
Танван Тонтат (Франция)
Ученый секретарь
Нагаша Сарафова
Йована Караникич-Йосимовска
Ирина Аржанова

Главный редактор

Драгана Кузмановска

Языковая редакция

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонский язык)

Марьяна Розенфельд (русский язык)

Бильяна Иванова (английский язык)

Снежана Кирова (английский язык)

Татьяна Уланска (английский язык)

Техническое редактирование

Костадин Голаков

Наташа Сарафова

Ирина Аржанова

Кире Зафиров

Адрес организационного комитета

Университет им. Гоце Делчева – Штип

Филологический факультет

ул. „Крсте Мисирков“ д. 10-А

Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македонија

Воронежский государственный университет

Филологический факультет

г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Россия

Э-почта: filko.conference@gmail.com

Веб-сайт: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

EDITORIAL STAFF

Dragana Kuzmanovska, Faculty of Philology, UGD
Zhana Gracheva, Faculty of Philology, VGU
Svetlana Jakimovska, Faculty of Philology, UGD
Tatyana A. Ternova, Faculty of Philology, VGU
Violeta Dimova, Faculty of Philology, UGD
Genadiy F. Kovalyov, Faculty of Philology, VGU
Kostadin Golakov, Faculty of Philology, UGD
Larisa V. Rybatcheva, Faculty of Philology, VGU

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Daniela Koceva (Macedonia)
Dragana Kuzmanovska (Macedonia)
Eva Gjorgjievska (Macedonia)
Marija Kusevska (Macedonia)
Silvana Simoska (Macedonia)
Tatjana Stojanovska-Ivanova (Macedonia)
Violeta Dimova (Macedonia)
Larisa V. Rybatcheva (Russia)
Sofya Alempijevic (Russia)
Tatyana A. Ternova (Russia)
Tatjana Atanasoska (Austria)
Oleg N. Fenchuk (Belarus)
Yulia Doncheva (Bulgaria)
Biljana Maric (Bosnia and Herzegovina)
Dushko Pevulja (Bosnia and Herzegovina)
Wolf Ochlies (Germany)
Wolfgang Motch (Germany)
Gabriella B. Klein (Italy)
Ewa Bartos (Poland)
Michal Wanke (Poland)
Danijela Kostadinovic (Serbia)
Selena Stankovic (Serbia)
Tamara Valchic-Bulic (Serbia)
Maria Reyes Ferrer (Spain)
Ahmed Gunshen (Turkey)
Necati Demir (Turkey)
Şerife Seher Erol Çalışkan
Karine Rouquet-Brutin (France)
That Thanh-Vân Ton (France)
Michael Rockland (USA)
Conference secretary
Natasha Sarafova
Jovana Karanikic-Josimovska
Irina Arzhanova
Editor in Chief
Dragana Kuzmanovska

Language editor

Danica Atanasovska-Gavrilova (Macedonian)
Maryana Rozenfeld (Russian)
Biljana Ivanova (English)
Snezana Kirova (English)
Tatjana Ulanska (English)

Technical editing

Kostadin Golakov
Natasha Sarafova
Irina Arzhanova
Kire Zafirov

Address of the Organizational Committee

Goce Delcev University - Stip

Faculty of Philology

Krste Misirkov St. 10-A

PO Box 201, Stip - 2000, Republic of Macedonia

Voronezh State University

Faculty of Philology

10 pl. Lenina, Voronezh, 394006, Russia

E-mail: filko.conference@gmail.com

Web-site: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

СОДРЖИНА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Suzana R. Bunčić - ANDRIĆ'S EARLY STORIES WITH ELEMENTS OF ALLEGORY AND SATIRE	13
2. Катерина Видова - ГЛАГОЛСКИОТ ПРИЛОГ ВО УЛОГА НА ПРИЛОШКА ОПРЕДЕЛБА ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И НЕГОВИТЕ АНГЛИСКИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ	19
3. Ана Витанова - Рингачева - СОБИРАЧИТЕ НА МАКЕДОНСКОТО НАРОДНО ТВОРЕШТВО ОД ЦЕПЕНКОВ ДО ДЕНЕС (НА 100-ГОДИШНИНАТА ОД СМРТТА НА МАРКО ЦЕПЕНКОВ)	27
4. Бранка Гривчевска - МОДУЛАЦИЈАТА КАКО ПРЕВЕДУВАЧКА ПОСТАПКА ВО МАКЕДОНСКИОТ ПРЕВОД НА РОМАНОТ „ПАЛОМАР“ ОД ИТАЛО КАЛВИНО	33
5. Сашка Грујовска-Миланова - ИНТЕГРАЦИЈА НА ГЕРМАНИЗМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	43
6. Јованка Денкова - СОЦИЈАЛНИТЕ РАСКАЗИ НА АНТОН ПАВЛОВИЧ ЧЕХОВ И БОРИС БОЈАЦИСКИ	49
7. Марија Ѓорѓиева Димова - ИНТЕРДИСКУРЗИВНИТЕ ДИЈАЛОЗИ НА ЛИРИКАТА.....	57
8. Ивана Ѓорѓиева, Александар Нацов - ГАСТРОНОМСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ИСТОЧНИОТ РЕГИОН НА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....	69
9. Биљана Иванова, Драгана Кузмановска, Снежана Кирова ПРЕДНОСТИ ПРИ УЗУЧУВАЊЕТО НА СТРАНСКИ ЈАЗИК ОД НАЈМАЛА ВОЗРАСТ	75
10. Билјана Ивановска, Марија Кусевска, Цвета Мартиновска Банде ЈАЗИЧЕН КОРПУС НА МАКЕДОНСКИТЕ ИЗУЧУВАЧИ ПО АНГЛИСКИ И ГЕРМАНСКИ КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ	79
11. Лела Ивановска - КРЕАТИВНОСТА ВО НАСТАВАТА ПО АНГЛИСКИ ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИК	87
12. Natka Jankova Alagjovska - INTERCULTURAL COMMUNICATION CONGITION OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS IN OUR COUNTRY AND ABROAD	95
13. Сашка Јовановска - УСВОЈУВАЊЕ ВТОР ЈАЗИК- ПЕДАГОШКА ГРАМАТИКА	105
14. Луси Караниколова-Чочоровска - „ПРОСВЕТИТЕЛСТВОТО ВО ЈУЖНОСЛОВЕНСКИТЕ ЛИТЕРАТУРИ“ (ПРЕГЛЕД)	113
15. Карначук Ирина Јурьевна - ПОРЯДОК СЛОВ И ИНВЕРСИЈА КАК СПОСОБИ ВЪРАЖЕНИЯ ЕКСПРЕССИВНОСТИ	119
16. Милена Касапоска-Чадловска - ГРАМАТИКАТА ВО УЧЕБНИЦИТЕ ПО ФРАНЦУСКИ ЈАЗИК ЗА СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ	123
17. Лидија Ковачева - ДЕМОНОЛОШКИТЕ ПРЕТСТАВИ КАЈ АСИРЦИТЕ И БАБИЛОНЦИТЕ	133
18. Славчо Ковилоски - ПРОТОТИПИ НА ЖЕНСКИ ЛИКОВИ ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ И ФОЛКЛОРОТ ОД XIX ВЕК	141
19. Весна Кожинкова - РЕФЕРЕНЦИЈАЛНОСТА ВО РОМАНОТ „МЕМОАРИТЕ НА АЛБЕРТ АЛНШТАН“ ОД КИРЕ ИЛИЕВСКИ.....	149

20. Кристина Костова, Марија Крстева, Наталија Попзарјева, Крсте Илиев, Драган Донеv - ДРАМАТА ВО СРЕДЕН ВЕК КАКО ОСНОВА ЗА ОЗНАЧУВАЊЕ НА КУЛТУРНИОТ ИДЕНТИТЕТ ВО АНГЛИЈА	155
21. Мирјана Коцалева, Александра Стојанова, Билјана Златановска, Наташа Стојковиќ - ПРИМЕНА НА РАЗЛИЧНИ МЕТОДИ НА УЧЕЊЕ НА ИНФОРМАТИЧКИТЕ ПРЕДМЕТИ	163
22. Весна Коцева - ГЛАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КОМУНИКАТИВНИОТ ПРИСТАП	169
23. Весна Коцева, Марија Тодорова - ОСНОВНИ НАЧЕЛА НА ПРИРОДНИОТ ПРИСТАП НА КРЕШЕН И ТЕРЕЛ	177
24. Даниела Коцева, Шукрије Барути, Снежана Мирасчиева - ЈАЗИКОТ И ГОВОРОТ ВО ФУНКЦИЈА НА ОПШТЕСТВЕНА И ИНДИВИДУАЛНА АДАПТАЦИЈА	183
25. Даниела Коцева, Снежана Мирасчиева - РЕФЛЕКСИЈАТА НА ОДДЕЛНИ ТЕЛЕВИЗИСКИ СОДРЖИНИ И ПОЈАВАТА НА НАСИЛСТВО КАЈ ДЕЦАТА	191
26. Драгана Кузмановска, Лидија Ристова, Биљана Иванова МОЌТА НА ФРАЗЕОЛОГИЗМИТЕ ВО СВЕТОТ НА РЕКЛАМИТЕ	199
27. Marija Kusevska - WHERE DIRECTNESS AND INDIRECTNESS RESIDE	207
28. Лидија Лумпова - СООТНОШЕНИЕ ГОЛОСА АВТОРА И ГОЛОСОВ ГЕРОЕВ В ХУДОЖЕСТВЕННИХ СИСТЕМАХ ТОЛСТОГО И ДОСТОЕВСКОГО (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА -ЭПОПЕИ Л.Н. ТОЛСТОГО «ВОЙНА И МИР», РОМАНОВ Ф.М. ДОСТОЕВСКОГО «ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ», «ИДИОТ», «БРАТЪЯ КАРАМАЗОВЫ»)	215
29. Ранко Младеноски - ХИПОТЕКСТОТ ВО ПОЕЗИЈАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ	223
30. К.А. Нагина - ТВОРЧЕСТВО Л.Н. ТОЛСТОГО В ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННОГО ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	233
31. Георгий Недюрмагомедов - ФОРМИРОВАНИЕ МЕТАПРЕДМЕТНЫХ УМЕНИЙ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ В ПРОЦЕССЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	241
32. Першина Татьяна Ивановна - ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОЕКТНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ПО ГЕОГРАФИИ	247
33. Мария Попова - РОЛЬ И ФУНКЦИИ МУЗЕЕВ В ФОРМИРОВАНИИ СОВРЕМЕННОГО ГУМАНИТАРИЯ	253
34. Vesna Prodanovska-Poposka - ACQUIRING PROPER PRONUNCIATION: AN OVERVIEW OF A SET OF EXERCISES FOR IMPROVING ENGLISH LONG /i:/ AND /u:/ VOWELS	259
35. Цветанка Ристова Магловска, Младен Мицевски ИСКУСТВЕНО УЧЕЊЕ КАКО АЛАТКА ЗА ИНСПИРИРАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ВО УГОСТИТЕЛСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ	265
36. Петја Рогич, Драган Донеv - МИНАТИТЕ ВРЕМИЊА ВО БУГАРСКИОТ И МАКЕДОНСКИОТ ПРЕВОД НА „ВУЈКО ВАЊА“ ОД АНТОН ПАВЛОВИЧ ЧЕХОВ ВО ОДНОС НА МИНАТИТЕ ВРЕМИЊА ВО СРПСКИОТ ПРЕВОД	273

37. Наташа Сарафова - ВЛИЈАНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И КУЛТУРНИТЕ ПОЛИТИКИ ВРЗ ВИДЛИВОСТА НА НАЦИОНАЛНИТЕ КНИЖЕВНОСТИ (Пример : Норвешка книжевност)	281
38. Наташа Сарафова, Марица Тасевска - АСПЕКТИ НА КНИЖЕВНИТЕ ИНДУСТРИИ ВО НОРВЕШКА	291
39. Simona Serafimovska - STRUCTURE OF THE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS AT THE UNIVERSITIES IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA	297
40. Елена Владимировна Сидорова - ЛОГИЧЕСКИЕ ОШИБКИ В ПИСЬМЕННЫХ РАБОТАХ УЧАЩИХСЯ	305
41. Александра Стојанова, Мирјана Коцалева, Наташа Стојковиќ, Билјана Златановска - ПРИМЕНА НА VARK МОДЕЛОТ ВО ПРОЦЕСОТ НА УЧЕЊЕ	311
42. Анета Стојановска-Стефанова, Марија Магдинчева-Шопова - ПРЕДИЗВИЦИТЕ ОД ПОЛИТИЧКАТА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ЗА ДРЖАВИТЕ	319
43. Aleksandra P. Taneska, Blagojka Zdravkovska-Adamova CREATING SYLLABUS AND DEVELOPING GRADING CRITERIA FOR MACEDONIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES AT SEEU ACCORDING TO NEEDS BASED ANALYSIS	327
44. Ольга Тихонова - И.В. ГЁТЕ КАК КИНОПЕРСОНАЖ: К ПРОБЛЕМЕ ДИАЛОГА ЛИТЕРАТУРЫ И КИНО	337
45. Марија Тодорова, Весна Продановска-Попоска - ГЛАСОВНИТЕ СИСТЕМИ НА ШПАНСКИОТ И НА АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК	345
46. Емилија Тодоровиќ - ОБРАЗОВАНИЕ И ПРАКТИКА: УЧЕЊЕ ПРЕКУ РАБОТА-НОВ КОНЦЕПТ ЗА ПРАКТИЧНА ОБУКА ВО ТЕХНИЧКОТО ОБРАЗОВАНИЕ	351
47. Elena Trajanovska, Maja Gjurovikj, Biljana Ivanova - STANDARDS-BASED EDUCATION IN ACHIEVING LANGUAGE INTEROPERABILITY	357
48. Nina S. Ćeklić - NARRATIVE-STYLISTIC FEATURES IN THE NOVEL LETTERS TO DANILO KIŠ BY FILIP GAJIĆ	365
49. Уљянова Марина Алексеевна - ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЕМАНТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ СЛОВА ВЗГЛЯД	373
50. Славица Урумова-Марковска - ПРОСВЕТИТЕЛСКИОТ ЛИК НА СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ ВО ПРЕДАНИЈАТА И ЛЕГЕНДИТЕ	383
51. С.Н. Филошкина, Ж.А. Борискина - АВТОР В ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ (НА МАТЕРИАЛЕ КНИГИ Г. ГРИНА “Getting to Know the General. The Story of an Involvement”, 1984.)	391
52. Наталија Хабарова - АНГЛИЙСКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В СРЕДСТВАХ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ	397
53. Ольга Швецова - ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ «ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОЭМЫ» А.С. МАКАРЕНКО	407
54. Васко Шутаров - КУЛТУРА И КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА ВО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЈА	415

ИНТЕРДИСКУРЗИВНИТЕ ДИЈАЛОЗИ НА ЛИРИКАТА

Марија Ѓорѓиева Димова

д-р, Филолошки факултет „Блаже Конески“–Скопје

marija.gorgieva@gmail.com

Апстракт

Предмет на интерес на овој текст е циклусот песни *Писма до Јулија* од стихозбирката *Мои страсти, мои страдања* (2019) на македонската авторка Катица Кулавкова. Интерпретативниот фокус е поставен врз интердискурзивните дијалози на лирскиот циклус со историјата, што е особено индикативно со оглед на тоа дека станува збор за книжевен род којшто е немиметичен и којшто располага со посебен вид, лирски конвенции. Анализата ги следи автореференцијалните, метатекстуалните и интертекстуалните постапки во песните од циклусот врз фонот на интердискурзивните релации книжевност – историја, но и врз фонот на поетиката на Кулавкова.

Клучни зборови: *лирска поезија, лирски циклус, интердискурзивност, метатекстуалност*

Современата книжевна продукција се реализира во знакот на бројните интертекстуални, интердискурзивни и интермедијални трансгресии на границите помеѓу текстовите, дискурсите и медиумите, што резултира со мноштво жанровски хибридизации. Нивната функција, пак, е во насока на преиспитување на рамките на книжевноста и на одделните книжевни жанрови, но пошироко и во насока на преиспитување на границите книжевност-стварност, книжевност-историја, книжевност-теорија. Иако овие тенденции се именуваат како поетичка доминанта на постмодернистичката проза, сепак, интердискурзивните микстури стануваат атрактивни и за останатите книжевни родови и видови. Во таа смисла, добиваат свои автентични илустрации и во рамки на лирската поезија, што е особено индикативно со оглед на тоа дека станува збор за книжевен род којшто е немиметичен.

Една таква илустрација е понудена во *Епистули до Јулија*, првиот циклус од стихозбирката *Мои страсти, мои страдања* (2019) на Катица Кулавкова. Кулавкова во секое свое книжевно (поетско и прозно) појавување е подеднакво препознатлива, а сепак различна, доследна на поетичките рамки што умешно си ги поставува, ама и креативно ги изневерува, во насока на творечко преиспитување на зададените граници, не само оние етаблирани во рамки на дадената книжевна традиција, туку и оние востановени низ сопствената книжевна продукција, исчекорување кое се реализира низ креативното испреплетување на постојните форми, жанрови и конвенции. „Потребата од пресврт, од обрт, од ‘троп’, поривот да го преиспитам повторно

она што е општопознато и всадено во некои стереотипни претстави за светот, за човекот, за моралот, за уметноста, за војната, за сексуалноста, за идентитетот, за поезијата, за ангажманот, за историјата, за јазикот, таа трополошка глад, гладта за поетизација, за двосмислени фигури, за лирскиот *imago mundi*, ја обележува длабоко мојата личност, поетот во мене... Пресврт се прави во однос на востановените канони, вклучително и оние на сопствената поетика ... Ако има пресврти, значи има незадоволство од постигнатото и копнеж по нешто друго, исконска желба за уште малку, совестен поетичен револт или напосто порив по уште едно искушение/авантура, обземеност од магијата на творечката игра, од неизвесност, од небезбедност, од страв, од јазично-поетски адреналин“ (Кулавкова 2012: 305-306).

Најновата потврда на оваа „поетика на пресвртот“ ја добиваме во *Епистули до Јулија*, првиот циклус од стихозбирката *Мои страсти, мои страдања*. Сугерираната еквиваленција помеѓу страстите и страдањата, која и етимолошки е очекувана (како што посочува и Лидија Капушевска Дракулевска во поговорот кон книгата), може да се сфати и како алузија на античкото поимање на хибрисот: страста, како и секој облик на прекумерност, е кобна, па дури и автодеструктивна, бидејќи нарушува одреден космос и општествен поредок, пореметува извесна рамнотежа или, пак, конвенционализирано однесување. Оттаму, (о)страст(е)носта, како своевидна прекумерност, нужно, води до страдањето: и тоа не се однесува само на љубовната, на еротската, на телесната страст, туку и на духовната и на творечката страст која води отаде познатото, кон различното, кон неочекуваното, кон новото, а како израз на вечно немирниот „копнеж по нешто друго“. За една таква прекумерност говори и лирскиот субјект во *Епистули до Јулија*:

Сé си има своја цена-
и убоста, и умот, и моќта
особено занесот, Јулија
оној занес во чијашто сенка паѓа
сé земно и приземно.
Оној занес кој нé прави слепи
пред иднината и вистината.

Херменевтичките теориски премиси го поставуваат толкувањето како комплексен процес на разбирање, на објаснување и на толкување на текстот, при што првичната фаза (фазата на прекогнитивното, вонјазичното разбирање) ја подразбира интуитивната, личната читателска егзалтираност, било во емотивна, било во духовна смисла. Дури потоа таквата иницираност води кон когнитивното, кон херменевтички артикулираното и теориски контекстуализираното објаснување и толкување на дадениот текст. Во таа смисла, интерпретативниот предизвик на циклусот *Епистули до Јулија* го согледуваме во неговата поврзаност со историјата (сфатена првенствено како *res gestae*). Вообичаено, теориските опсервации на односот книжевност - историја се фокусираат врз наративните (главно романескните, но и филмските) текстови, со оглед на тоа што голем број од наративните и реторичките постапки се препознаени како заеднички содржател на романескните и на историографските текстови. Во случајов, пак, станува збор за стихозбирка, односно за лирска поезија, за циклус лирски песни што ја тематизираат историјата. Тоа значи дека имаме работа со сосема поинаков комплекс генолошки, жанровски (лирски) конвенции кои,

следствено, подразбираат и поинаков интердискурзивен однос кон историјата што, пак, се поставува како посебен предизвик за херменевтичка перцепција на еден лирски текст и циклус.¹ Поетскиот интерес за историјата/историските личности Кулавкова го навестува уште во стихозбирката *Жедби*,² како, на пример, во песната *Александриски синдром* која говори за грчкиот поет Константин Кавафи и за неговиот однос кон историската стварност:

За него, Грк од Египет
критиката вели-умеел
да го оживее минатото
во своите песни.

.....
Личностите и епизодите од грчко-римскиот свет
ги бирал, неспокоен, по долги бдења
над процепот меѓу историските факти
и вистината, над парадоксите на судбината
и драмата на оживотворувањето.

.....
Сам, со туѓото минато како со свое
со своето како со туѓо
со „стодваесет и петте гласови“
кои, секогаш одново, го наговараат
да се оддалечи од живата стварност
сé додека таа, неповратна, не се претвори
во јаз што не се објаснува
и кога ќе се преживее.
Тогаш слободно нека ја преродува
во полуживи зборови и слики
какви што се поетските.

Вака „опишаниот“ кавафиско-лирски однос кон историјата како да го препознаваме и во *Епистули до Јулија*, па оттаму и во двата случаја доминира моделот на „појмовна лирика“ (Стамаќ, 1977), односно „метонимиското писмо“ (Јакобсон, 1978, Лоц, 1988). „Има многу различни песни напишани на различни начини, но сите тие се проекции на поезијата, епифани на поетското битие“, вели Кулавкова во својот автопоетички оглед (2012: 304). Оттаму и *Епистули до Јулија* е една проекција на лириката, па следствено песните/циклусот³ ќе

¹ Се разбира, оваа практика е позната и во лирската поезија. Да потсетиме на грчкиот поет Константин Кавафи чиешто лирски песни имаат свои митски и историски предлошки, што во голема мера резултира и со наративизација на лирскиот текст кој е поблизок до метонимискиот, односно до метафоричниот модел на пишување. И македонскиот поет Иван Цепароски има неколку песни што ја тематизираат историјата, како на пример: *Словите на историјата* и *Истражување на историјата*, како и песната *Варварите кого-годе не чекаат*, којашто интертекстуално упатува на песната *Чекајќи ги варварите* од Кавафи.

² Историјата и историските фигури се дел и од тематскиот репертоар на поетесата: повеќето песни од вториот циклус во збирката *Жедби*, со наслов *Дива мисла (жедба: стварност)*, како на пример, *Преродба*, *Џордано Бруно*, *Времиња*, *Обичаи* афирмираат типични лирски третман на историски фигури или, пак, песните *Историјата се повторува* и *Иронија на историјата* од стихозбирката *Тенок мраз*.

³ *Епистули до Јулија* отвора уште една интерпретативна визура – онаа на лирскиот циклус. Според Елени Апостолос Стерјопулу лирскиот циклус е „обединето уредено мноштво од самостојни

се натурализираат во согласност со или со помош на востановените лирски конвенции (Калер, 1990), но и низ призма на нивното преиспитување, што, секако, е во духот на потребата за перманентните преиспитувања и пресврти за кои говори Кулавкова во автопоетичкиот текст.

Жанровски, овој циклус ја потврдува играта со жанровските кодови и конвенции, постапка којашто е веќе позната во творештвото на Кулавкова. Насловот на циклусот *Епистули до Јулија* е инструктивен паратекстуално-метајазичен индикатор: тоа е парацитат кој ја насочува читателската рецепција на текстот, експлицитно откривајќи го жанровскиот код – епистулата. Епистулата, особено популарен жанр во римската антика (да потсетиме на *Epistula ad Pisones* на Хоратиј, подоцна дополнително насловена како *Ars Poetica*, поетичка расправа за важни книжевни прашања, со видливи еклектички референции кон Аристотеловата *Поетика* или, пак, *Epistulae herodium* и *Epistulae ex Ponto* на Овидиј) е дефинирана како „поетско писмо во кое се расправа за филозофски, книжевни и морални теми, најчесто во хексаметри, дистиси, јамби и александринци“.⁴ Говорејќи за лик од римската историја, за Јулија, ќерката на Гај Јулиј Цезар Октавијан, авторката одлучува својот лирски циклус да го врами во жанр што бил експлоатиран во римската епоха. Сепак, епистоларната форма не е непозната и во опусот на Кулавкова. Во студијата *Интертекстуалната теорија и редефинирањето на поимот книжевност* (објавена во книгата *Мала книжевна теорија* од 2001-та) некаде кон крајот авторката вметнува поднаслов *Нацрт за епистула до литературата*. Во книгата проза *Животот е сон* (2014), вториот и третиот предговор се насловени *Потсетник за азбуката на сонувањето – писмо до читателот* и *За азбуката на сонитата – писмо до К.Г. Јунг*. Во стихозбирката *Домино* (1993), во последниот циклус е поместена песната *Грда стварност- епистула*, односно песната *Миризливото писмо на писарот* во збирката *Жедби* (1989). Фуснотата што е додадена кон насловот на циклусот му доделува уште еден парацитатен статус – тој е во функција на откривање на интертекстуалната релација на циклусот. „Овие песни-писма се вдахновени од историската фикција *Augustus* на John Williams“ (2019: 5) објаснува Кулавкова. Притоа, индикативна е употребата на глаголската придавка вдахновени како дополнително дообјаснување на видот интертекстуална релација со предлошката (историската фикција), а што според типологијата на Зоран Константиновиќ би спаѓала во поттиците или во импулсите како вид интертекстуалност (1984: 67-68). Реферирајќи на реална, историска фигура и упатувајќи на историската фикција која говори за оваа историска личност и за настаните поврзани со него, лирскиот циклус на Кулавкова допушта да биде читан и како двоен метатекст: како лирска (транскон)текстуализација

поетски текстови кои реализираат интертекстуални врски на различни нивоа, кои создаваат нови смисловни комплекси кои не може да се изведат од смисловниот систем на кој било поединечен текст“ (2003:139). Според тоа, поетските смислови што ги создава лирскиот циклус не настануваат од збирот поетски смислови на секој поединечен текст, исто како што ниту еден текст не може да ги содржи поетските смислови на циклусот, односно тие настануваат единствено во интеракцијата на значењата на замено зависните поетски текстови. Следствено, секој поетски текст кој е дел од лирскиот циклус се разликува од „изолираната“ песна по тоа што се одликува со „двојноста на својот онтолошки статус или со истовременото постоење во две ипостаси“ (2003:134). Во согласност со нејзините типолошки модели, лирскиот циклус на Кулавкова би припаѓал на т.н. максимално поврзан циклус во кој „секој поединечен поетски текст е поврзан со непосредни односи со сите други текстови од дадениот циклус“ (Стерјопулу 2003:136)

⁴ Според дефиницијата дадена во *Речникот на книжевни термини* (1983: 194).

на историските факти и на фикциските текстуализации на тие факти, што ќе рече дека песните се метатекстовно поставени и кон историографските и кон книжевните предлошки. Оттаму, првата фуснота реферира на книжевниот интертекст, додека во втората, четвртата и петтата фуснота авторката упатува на историографски факти, така што фуснотите се уште една паратекстуана рамка - текст кој ја содржи историографската верзија за Јулија, а којшто се одвива и графички видливо, паралелно на лирската текстуализација. Конечно, во *Епистули до Јулија* се вметнати и драмски елементи: постапката на внесување директен говор на Цезарот, со парентетично-дидаскалично дообјаснување „(ќе додаде Тој)“, по што продолжува неговиот директен говор. (Оваа драмска конвенција е доминантна постапка во *Изгон на злото*).

Циклусот е сочинет од 27 песни, ненасловени, но нумерирани, и содржи дводелен пост скриптур:

Писмата да ѝ се врачат лично
на Јулија, жената што ја нема
во банални времиња
а ова време не е такво.
Напишано на македонски,
во Македонија,
некогашната римска провинција,
сегашна монета за поткусурување
од каде што сите Македонци си заминуваат,
никој не се враќа,
во догледно време.

декември 2017 – февруари 2018

Постскриптурот е уште една потврда на метатекстовната интенција на циклусот: потребата од коментаторска трансконтекстуализација на историските фигури и настани. Следствено, во дослук со лирските конвенции, се создава еден лирски метаговор што ќе ги реактуализира перенијалните теми, артикулирани како типично лирски прагми, ама посредувано, низ говорот за една историографски веќе верификувана стварност (римската) и низ говорот за една искусвена стварност (македонската). Во оваа смисла, упатно е објаснувањето што го дава Кулавкова во предговорот кон стихозбирката *Кога ни гореше под нозете*: „Доживувањето на време-просторот во којшто живеам, на современиот миг на човештвото, па и на себеси во овој стварен општествен и културен амбиент е изразен во вид на лична драма“ (Кулавкова 2013: 8).

Епистули до Јулија континуира дел од поетските константи на Кулавкова: циклусната организација, што е редовно присутна во нејзината поезија (и особено ефектно конструирана во стихозбирките *Жедби* и *Домино*); интертекстуалните референции кон книжевни и некнижевни текстови; жанровските хибридизации (микстурите помеѓу книжевни родови и видови, помеѓу книжевни и некнижевни жанрови, помеѓу различни поетски и книжевни жанрови). Во согласност со поетичката доследност, нема сомневање дека пред себе имаме лирски песни и дека нивната рецепција ја натурализираме со посредство на лирските конвенции. Следствено, песните од циклусот содржат типично лирски комуникативен модел,

проектиран низ релациите јас-ти како два семантички центра.⁵ Тоа не е резултат само на епистоларната форма, туку станува збор и за структурна одлика на лирската песна (на што упатуваат и Јуриј Лотман, Јуриј Левин и Џонатан Калер). Лирскиот субјект, материјализиран во граматичко прво лице, односно како лирско јас, ја задржува апелацијата до експлицитното ти, честопати именувано и како Јулија (историска фигура од римската антика). Лидија Капушевска Дракулевска, говорејќи за лирскиот субјект во циклусот, вели: „Овде, лирскиот субјект е претставен како проекција на идентитетот на поетесата. Споменатата идентификациска схема, самата Кулавкова ја објаснува во една своја студија за поезијата на Вислава Шимборска ... На тој начин, лирското Јас или гласот во песната, со кој се поистоветува и преку кој се легитимира нашата Катица, поведува еден суптилен, длабоко интимно проектиран, епистолариум и дијалог со Јулија, но индиректно и со историјата“ (Капушевска-Дракулевска 2019: 123-124). Имајќи ги предвид овие констатации, во песните ја препознаваме варијантата на лирска внатрешност комуникација што се води помеѓу првото лице експлицирано во текстот, како „прво лично лице кога јас може да се идентификува со реалниот автор“ и „експлицираното друго лице, како друго лично лице, кога ти се идентификува со одреден адресат“, создавајќи текст што е истовремено „еготивен и апелативен“ (Левин 1998: 470). Во крајна линија, станува збор и за вид автокомуникација на лирското јас, кое е егзалтирано не само од судбината на Јулија („Не можам да прежалам“/ Не можам да се помирам“/„Не можам да премолчам“, изјавува лирскиот субјект во почетните стихови од првите три строфи од првата песна), туку и од актуелните состојби во македонската стварност (Она место кое не постои./Онаа жива утопија/на којашто денес наликува/Македонија./), ги искористува како повод да проговори за интимната медитативна надвиснатост над вечно актуелните антрополошки дилеми, што честопати се иницирани од историјата и од нејзините парадокси.

Во однос на лирскиот објект, како една структурна категорија на лирската песна, циклусот на Кулавкова повторно ја следи конвенцијата: во песните е афирмиран лирскиот предмет како типично лирски, двоен објект, проектиран во осцилациите помеѓу референцијално - прикажувачката, емотивно – изразната и поетската функција, создавајќи ефект на параболична флуидност. Иако песната упатува на еден историски фрагмент и во таа смисла се нагласува прикажувачката функција, сепак интензивизирана е изразно-емотивната функција, која според Роман Јакобсон во лирската песна е тукуречи рамноправна на поетската функција: изразно-емотивниот аспект ја нагласува „индексичноста на песната“ (Кравар 1986:395), односно начинот на којшто лирскиот субјект е афициран од лирскиот објект и начинот на којшто песната ги индексира тие афективни состојби. Оттаму, и експлицитното обраќање до Јулија, и референциите кон историските факти поврзани со нејзината биографија, се вклучени во процесот на лирската, книжевно-естетската наиндивидуализација и универзализација на лирскиот објект како облик на дистанцирање и на отуѓување од една конкретна историска стварност, а во насока на потенцирање на лирскиот интерес за метафизичките квалитети на стварноста, за антрополошките искуства и „вистини“, за архетипските ситуации. Оваа димензија на лириката ја посочува и Јуриј Левин кога констатира дека нејзината основна тема е „постоењето на

⁵ Овој модел е доминантно присутен во првите циклуси од стихозбирката *Кога ни гореше под нозете*, со тоа што таму ја следиме драматизираната дијалогска комуникација.

човекот во светот“, а лириката се одликува со „силна моделативна способност – личното, приватното, интимното да го афирмира како општо, општозначно и универзално“ (1998: 468). Во случајов, Кулавкова ја сугерира таа лирска димензија преку описите на метафизичките рефлексии на историјата во свеста на лирскиот субјект, којшто, сугерирајќи своевиден паралелизам меѓу тогаш и таму и сега и овде, ќе констатира дека „Историјата е полна со неправди“, дека „нема разлика/меѓу императорот тогаш/и демократот сега/. Токму тој процес на универзализација го следиме во песните од циклусот, особено во точките кога се намалува дистанцата субјект - објект,кога се сугерира нивната блискост, па дури и нивното поистоветување, на пример, низ призма на егзилот (доброволен и принуден).

полна љубов
за родината-
твојот и мојот *fatum*.
Твоето време не било
време за жени
(богами ни моево не е
ако е за право).
На тоа место ќе дојдам наскоро,
да те посетам, Јулија
јас, лишена од слободата
да бидам тоа што сум
Јас, прогонета меко
Од некогашната римска провинција.
Твоите страсти, твои страданија
моите страсти, мои страданија.

Во теориските елаборации на лириката Донатан Калер говори за нејзината прекумерност (екстравагантност), во смисла дека нема ограничување на нештата кои може да се адресираат во лириката, односно да се статусираат како лирски објект: „Лирските песни се подготвени да се обратат на речиси сè што е приоритетно во однос на вистинската публика (ветрот, тигарот, мојата душа)“, а тоа „го изведуваат со хиперболичен акцент“ (2012: 116). Тоа, пак, е во функција на уште една типична одлика на лириката: станува збор за триаголарниот адресат што подразбира „адресирање до читателите преку адресирање некого или нешто друго“ (Калер 2015: 243). Лирското говорење/обраќање до слушателите/читателите преку апострофичното адресирање се должи на фактот што „песната не е мимеза ниту во смисла на репрезентација на надворешен настан/акција, ниту пак е мимеза на говорот на еден фикциски лик“, односно таа „не е креација на друг (фикциски) свет, туку говор за нашиот свет“ (Калер 2015: 35). Во оваа димензија на лириката Калер, всушност, го препознава античкото сфаќање на епидеиксисот - како „правење бројни изјави за одредени вредности, изјави за вистините за светот“ (2015:128). Комплексниот исказен апарат и чинот на адресирање или инвоцирање на другиот и саморефлексивното сместување во исказниот контекст нудат бројни можности за пренасочување, за индиректно адресирање, а хиперболичниот или екстравагантниот карактер на оваа инвокација на другиот, „ја прави песната обид самата да е настан (а не фикциска репрезентација на настан или искуство)“ (Калер 2015: 8). Значи, адресирањето

на отсутни или неживи нешта има дополнителен ефект бидејќи го фокусира вниманието врз моментот на адресирање, врз лирскиот презент, врз лирскиот дискурс и во тоа Калер ја согледува уникатноста на реторичките стратегии на лириката.⁶ „Апострофата се стреми да воспостави однос меѓу јас и другиот, но може да се чита и како акт на радикална интериоризација и солипсизам ... апострофата го третира односот на субјектот кон светот, рефлексивниот однос, односот меѓу субјектите и има високо оптативен карактер, изразувајќи желби, барања“ (Калер 2015: 225).⁷ (Оптативните модуси се провлекуваат низ стиховите од целиот циклус на Кулавкова, а експлицитно се содржани во неговиот постскриптур). Во таа смисла, говорот до Јулија и говорот за Јулија и за римската историја е начин да се апострофира читателот за одредени состојби во современата стварност, вклучително и македонската, односно да се реактуализираат, дури „и денес по два милениуми“ (како што вели првиот стих од 24 песна) прашањата кои имаат безвременска актуелност: љубовта, смртта, човекот, светот, моќта, слободата, власта, тиранијата, демократијата, историјата, семејните/брачните релации, родовите стереотипи, судбината, стравот, егзилот, злото, немоќта на поединецот наспроти општествениот/политичкиот систем и историските текови, човечката потрага по себеосмислување, или по „вишата смисла на бесмислата“, како што гласи еден стих. Тоа, всушност, ја открива иманентно лирската интенција - лирски да се прокоментира драмата на постоењето, да се изрече „метафизичкиот немир“ (како што гласи и насловот на една песна од *Жедби*), но и да се артикулира уште еднаш „совестен поетичен револт“ (Кулавкова 2012: 306). Во таа смисла, индикативен е третманот на мотивот на злото, којшто перманентно е присутен во поезијата на Кулавкова (а во *Изгон на злото* е тематска доминанта): во овој лирски циклус злото се тематизира паралелно низ трагичната драма од римската антика и низ драмата на современиот човек кој со незадоволство осведочува одредени историски процеси, па ваквиот мотивски паралелизам ја потврдува сеприсутноста на злото, неговите многукратни и многулики манифестации и деструкциите што ги ефектуира.

А јас и сега гледам, злото е бесмртно
сé додека има луѓе
кои вината ја префрлаат врз другите
самите крадци, за кражба обвинуваат
кого друг, ако не жртвата, Јулија?

Во функција на лирската универзализација што е илустрирана во циклусот одат и коментарите на лирскиот субјект, понудени како своевиден гномичко-филозофски супстрат, изведен од промислувањето над состојбите и ситуациите што се нотирани и во римската и во македонската стварност, супстрат којшто е само рефлексивна на вечната зачуденост, замисленост и запрашаност пред светот, пред историските случувања и нивните парадокси. Оваа препознатлива гномичко-есеистичка дикција во лириката на Кулавкова не само што ефектуира со очудување на лирскиот говор, туку и ги преосмислува семантичките и цивилизациските стереотипи, како и стилските клишеа како облик на помнење на историските и на идеологизираните стереотипи.

⁶ Според Калер, кој прави и статистички анализи, адресирањето на други личности е најчестата структура во старогрчката и во римската лирика.

⁷ Песната *Времиња, обичаи* од стихозбирката *Жедби* е пишувана во беседничко-апострофичен облик, а во песната *Објава*, прва во стихозбирката *Акт* ќе прочитаме: „повеќе драми се случуваат/ во мигот на обраќање“.

Колку повеќе император-
толку помалку човек.

Кај што нема слобода

Нема ни живот!

Кога има понизност, има и ропство!

Јас прашувам:

Колку пати се умира во животот?⁸

Историјата е полна неправди.

Кај што има вишок рекапитулација

Има и капитулација.

Циклусот *Епистули до Јулија* афирмира уште една константа во лириката на Кулавова, присутна особено во подоцнежната фаза (на пример, во стихозбирката *Слеп агол* и во циклусот *Белиот свет* во збирката *Кога ни гореше под нозете*), а тоа е нагласената референцијалност, но и „ангажираноста, инволвираноста на нејзиното поетско писмо во светот и неговата општественост, неговата отвореност за тука бидувањето во светот“ (Аврамовска 2008:16), дури и своевиден „патриотски ангажман“ (Аврамовска 2013:152).

А јас те гледам

без да трепнам

од Македонија –

провинција тогаш, провинција сега.

Некогаш стварна, сега имагинарна.

Од некогашната римска провинција

од мојата земја поделена и споделена

мојата земја со многу имиња и малку луѓе

мојата земја со многу историја и малку иднина

со многу смрт и малку живот

со многу клетви и малку благослов!

Од останатите поетски константи на Кулавова, најновиот лирски циклус афирмира уште неколку:

1. Интонативната обележаност на лирскиот говор која е ефектуирана низ паузите помеѓу стиховите: тоа се постигнува преку честите употреби на тиреа и на парентези во кои се врани коментарите на лирското јас: „поинаку од оние кои те владееја / - до смрт, на смрт-/твоите најблиски, особено; за сите нас / - самите себеси што си станавме/ туѓинци – меѓу своите/ дома но недома./ (Тука е, ама ко да не е тука)“. 2. Антитетичноста на синтаксички и на семантички план, на ниво на исказ, но и на ниво на поглед на свет. Антитезата, којашто Ала Шешекен ја потенцира како „принцип на поетска вообразба“ (2013:14) во поезијата на Кулавова, воспоставува семантичка опозиција потенцирана и преку синтаксичкиот паралелизам, а има повеќекратна функција: изразување на судирот на идеи/емоции (ова е забележливо во сликите со кои се опишува Јулија: „Дури ни ти не си цела, ни соединета / а распарчена на делови/ си била /

⁸ Овој стих е автоцитат: „Колку пати се умира во животот? / ми доаѓа да ја прашам Мама“ од песната *Колку пати се умира во животот* од стихозбирката *Кога ни гореше под нозете*.

опасно слободоумна/ а не само умна мислителка/ затоа што си била / разуздана љубовцика/ скандалозна прељубничка/ а, всушност/ изиграна и надитрена / ќерка на Цезарот); во драматизацијата на ситуации и во гномските искази, кои се вметнати во лирските коментари („Колку сме слепи-толку сме поразени“). 3.Моноверсната строфа, која во континуитет ја следиме во стихозбирките на Кулавкова, а во овој циклус е дел од антитетичните склопови на синтаксички план. Осум песни (3, 5, 7, 12, 13, 17, 19, 24) го содржат овој строфичен модел, варирајќи го било во синтаксичко-семантичка врска со претходната строфа, било во синтаксичко-семантичка независност од неа, при што е изведена како поентиран завршеток. 4.„Јазично- поетскиот адреналин“ и „трополошката глад“ за кои говори Кулавкова во автопоетичкиот оглед се реализирани и во *Епистули до Јулија*, иако не толку згуснато и интензивно како во првите неколку стихозбирки: метафоричните склопови, компарациските низи и парономастичките, ритмичко-асоцијативните спреги (Јулија, Јулиа, Иулиа, иуиа / Јулска жего, ожегната, а штотуку жугната! / Една голема Ишка, иш, иш, ишшшшшшшшшш.../Пст, пссст, пссст, пс, писссс...), јазичните клишеа и лексикализираните фигури (некому правда, некому неправда; монета за поткусурување)⁹ се уште еден начин на очудување на поетскиот говор, како своевидна депоетизација, но во истовреме тие се и во функција на потсилување на прикажувачката функција, како и во функција на избегнување на тривијалноста на референцијалниот говор. 5.Автореференцијалноста: лирскиот субјект во *Епистули до Јулија* ја оголува својата позиција на (о)пишувач на судбината на Јулија којашто ја претставува како сплет на повеќе околности (општествениот поредок, родовите стереотипи, практикувањето на моќта), а не само како казна за неверството. Освестувањето/оголувањето на чинот на (о)пишување на/за Јулија е навестен уште во насловот на циклусот (најавата на епистоларноста, на пишаните писма) како и во пост сткриптурот, но и во рамки на песните:

Со месеци пишувам и те опишувам, Јулија
сé додека не се претвориш
во сенка на стварноста
во митска приказна.
Додека те опевам, со трема
замислувајќи те
како „нешто помеѓу“.
А за оној другиот
ми недостига желба да пишувам
оти, што и да напишам
ќе биде пристрасно, Јулија.

Автореференцијалниот слој во стиховите е дополнително метатекстовно имплицативен, овојпат во однос на историјата, сфатена како *historia regum gestarum*: упатува на односот помеѓу стварноста и нејзините бројни текстуализации, кои нужно водат кон оддалечување од референтот и кон негово претворање во „сенка на стварноста“ и во „митска приказна“, но кои, сепак, се неопходни за да „оставиш трага за трагачите / розово писмо за порозни денови!/ Во истовреме овој авторитеференцијално - метатекстовен слој упатува и на „пристрасната“ перспектива што е инфилтрирана во тие текстуализации,

⁹ Оваа синтагма е употребена и како наслов на една песна во збирката *Кога ни гореше под нозете*

а што, пак, е радикализирано во искажувањето на епистемолошката скепса во однос на историјата: „Ако смеам да им верувам на фактите“, вели лирското јас. Својата поетска мисија да ги детектира „невралгичните места“ на постоењето и поетски да проговори за нив, да трага по „вища смисла во бесмислата“ во историската и во актуелната стварност, Катица Кулавакова ја потврдува и во циклусот *Епистули до Јулија*. Потребата од лирска експресија на тој длабок „метафизички немир“ пред и од драмата на човековото постоење сугерира една покомплексна димензија на лириката – не само епидеиктичката, туку и катарзичната. Впрочем, тоа е навестено уште во автопоетичката песна *Поетска реч – парабола* (од стихозбирката *Жедби*): „Поезијата е можеби начин, сами / да опстанеме во лавиринтот/ а не да најдеме излез“.

Литература

1. Аврамовска, Наташа. 2008. „Кон оваа поетска книга“, Катица Кулавакова, *Ерато*. Битола:Конгресен центар, стр.5-21.
2. Аврамовска, Наташа. 2013. „Алузивноста и параболичноста на поетскиот ‘говор низ разговор’ во *Книгата кога ни гореше под нозете* на К.Кулавакова“, Катица Кулавакова, *Кога ни гореше под нозете*, Скопје:Поетики, стр.133-154.
3. Капушевска – Дракулевска, Лидија. 2019. „Лавиринтски патеки: тематските константи и стилските иновации во поезијата на Катица Кулавакова“, Катица Кулавакова, *Мои страсти, мои страдања*, Скопје:Три, стр.119-139.
4. Калер, Џонатан. 1990. *Структуралистичка поетика*. Београд:СКЗ.
5. Калер, Џонатан. 2012. *Книжевна теорија: сосема краток увод*, Скопје:Поетики.
6. Константиновиќ, Зоран.1984. *Увод у упоредно проучавање књижевности*. Београд:СКЗ.
7. Левин, И.Юрий. 1998. „Лирика с комуникативной точки зрения“, *Избранные труды. Поэтика. Семиотика*. Москва, стр.464-482.
8. Стерјопулу А. Елени. 2003. *Поетика лирског циклуса*. Београд: Народна књига.
9. Кулавакова, Катица. 2012. *Македонски искушенија и други огледи*. Скопје:МАНУ.
10. Кулавакова, Катица. 2013. „Како настана оваа книга“, *Кога ни гореше под нозете*, Скопје: Поетики, стр.5-11.
11. Кулавакова, Катица. 2019. *Мои страсти, мои страдања*. Скопје:Три.
12. Шешкен, Алла. 2013. „Во потрага по среќа и хармонија“, Катица Кулавакова *Кога ни гореше под нозете/Кога у нас горело под ногами*. Скопје:Поетики, стр. 6-17.

1. Culler, Jonathan. 2015. *Theory of the Lyric*. Cambridge/Massachusetts.
2. Jakobson, Roman. 1978.*Ogledi iz poetike*, Beograd:Prosveta.
3. Kravar, Zoran. 1986. „Lirska pjesma“, *Uvod u književnost*. Prir. Z. Škreb/A. Stamać, Zagreb:Globus, str. 379-410.
4. Lodge, David. 1988.*Načini modernog pisanja*. Zagreb:Globus.
5. *Rečnik književnih termina*, 1983, Beograd:Nolit.
6. Stamać, Ante. 1977. *Slikovno i pojmovno pjesništvo*. Zagreb:SNL.